

Crisia

Vol. LV, Supliment nr. 1, 2025

INTERFERENȚE. TRECUT, PREZENT, VIITOR

Lucrările Sesiunii Internaționale de Comunicări Științifice
a Muzeului Țării Crișurilor Oradea – Complex Muzeal
10-11 octombrie 2025

Coordonatori:

Gabriel Moisa • Sorin Șipoș

Colectiv redacțional:

**Gruia Fazecaș • Florina Ciure • Ioan Goman
Cornel Abrudan • Ioan Ciorba**

Editura Muzeului Țării Crișurilor
Oradea, 2026

ÎN JURUL ORIGINII STEMEEI TRANSILVANIEI – RELAȚIA HERALDICĂ CU IMPERIUL – *IN SIGNUM SUBJECTIONIS*

Șerban TURCUȘ*

ON THE ORIGIN OF THE COAT OF ARMS OF TRANSYLVANIA - THE HERALDIC RELATIONSHIP WITH THE EMPIRE - *IN SIGNUM SUBJECTIONIS*

ABSTRACT

The study refers to the appearance around 1530, in an armorial from Augsburg, of the coat of arms of Transylvania. As it is presented in its original and primitive version, the coat of arms of Transylvania does nothing more than represent the obedience of the Saxon community in Transylvania to the German kingdom and the Empire, since it has as its chief the heraldic charges of the Empire, a crowned black eagle emerging on a gold field. For heraldic science and art, the presence of a chief, this time the chief of the Empire, signifies the submission that the Saxons of Transylvania, from the cities of the province, show towards the king of Germany, Hungary and Bohemia, Ferdinand I of Habsburg, and towards his brother, Emperor Charles V. The presence, in 1597, of an identical coat of arms, the work of Levinus Hulsius, demonstrates to us the heraldic stability of Transylvania in obedience to the Empire.

Keywords: Transylvania, Empire, coat of arms, Habsburg dynasty, subordination

Una dintre caracteristicile istoriografiilor minore din Europa, specifice țărilor din Europa Centro-Orientală, este autosuficiența metodologică. Din această autosuficiență metodologică derivă și o autocontemplare a izvoarelor care vorbesc exclusiv despre istoria locală fără minima tentație de a contempla izvoarele vecinilor mai mari sau mai mici. Principiul elementar al vaselor comunicante (funcțional în organizare publică, economie, comerț, cultură, armată) este valabil pentru aceste istoriografii doar să nu atingă structurarea politică locală, construită pentru respectivele, anacronic, doar din sevă topică pură etnică, fără amalgamări de niciun alt fel.

În cazul în care vecinul mai mare este chiar Imperiul premodern și modern, în forma sa suplă ideologic, cu caracter habsburg, dar totuși dominant în Europa secolului al XVI-lea, este util și sănătos să fie aruncată o căutătură și în curtea vecinului pentru a te înțelege pe tine.

Relația regatului maghiar cu Imperiul este notorie și chiar înființarea regatului maghiar se face sub oblăduirea și cu acordul împăratului Otto al III-lea¹, regatul maghiar funcționând ca un teritoriu asociat imperiului și reprezentând un cap de pod în misiunea creștină în partea de est a Europei. Desigur, la momentul fondării regatului maghiar, heraldica încă nu era în vogă, așa că vor trece secole până când simbolismul Imperiului și al regatelor componente și asociate vor fi condensate în smălțuri și figuri bine codificate prin arta blazonării². Teoria juridică a epocii medievale și premoderne aserta că împăratul este «*dominus et monarcha totius mundi*», «*princeps totius orbis in universo*», «*rex regum et omnium potentatuum*» și că el stăpânește în orice teritoriu unde răsare și apune soarele, de ambele laturi ale lumii și la nord și la sud, «*imperat Caesar de iure in universa ditione quae ascendentem videt et descendentem solem...ex utroque latere, id est meridie et septentrione*»³. Bineînțeles că regatul maghiar nu făcea excepție de la această realitate juridică medievală.

Între secolele XI și XVI, regatul maghiar a urmat destinul care i-a fost ursit încă de la fondare, pendulând constant între obediența față de Sfântul Scaun și cea față de Imperiu (atunci când Imperiul nu era jugulat de Roma pontificală). O semnificație aparte primește regatul maghiar în împrejurările în care

* Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca; e-mail: serban.turcus@ubbcluj.ro; ORCID: 0009-0006-4159-1099.

¹Șerban Turcuș, *The Hungarian Kingdom between the Imperial Ecclesiology of Otto III and the Pontifical Ecclesiology of Gregory VII*, în vol. *Christianization in Early Medieval Transylvania. A Church Discovered in Alba Iulia and its Interpretations*, edited by Daniela Marcu Istrate, Dan Ioan Mureșan, Gabriel Rustoiu, Leiden, Brill, 2022, p. 283-315.

² Întrucât în istoriografia națională domnește încă abundent confuzia între stemă și blazon, precizăm că blazonul este reprezentarea verbală/scrișă a stemei, iar stema este reprezentarea grafică-picturală a blazonului. Lectura stemei se face din dreapta sus spre stânga jos, cum este ținut scutul și nu cum este văzut.

³ Piero Bellini, *MARE HIBERICUM. Considerazioni canonistiche sulla spartizione alessandrina dell'Oceano Atlantico*, în *Stato, Chiese e pluralismo confessionale. Rivista telematica* (www.statoechiese.it), <https://riviste.unimi.it/index.php/statoechiese/article/view/963/1187>, accesat în 20 aprilie 2026.

intră accentuat sub umbrela instituțională a Imperiului prin intermediul împăratului Sigismund de Luxemburg (între 1433 și 1437), în același timp și rege al Germaniei din 1410, rege al Ungariei din 1397 și rege al Boemiei din 1419. Odată cu domnia acestui monarh, regatul maghiar devine un teritoriu care va fi, sub o formă sau alta, participant la destinul Imperiului până când acesta va sucomba.

Fig. 1. Sigismund de Luxemburg cu coroana de rege al Germaniei și cea de împărat – gravură din 1483

Heraldic vorbind, Imperiul și-a definitivat blazonarea tot în timpul împăratului Sigismund de Luxemburg, când monarhul a făcut distincția între stema regatului german precedent, funcțională pentru regat și pentru Imperiu, și cea a Imperiului, de acum distinctă de regat. Stema regatului german – stema primordială a Imperiului – are un câmp de aur cu o acvilă monocefală timbrată de o coroană deschisă cu fleuroane, iar stema Imperiului este tot cu câmp de aur, dar cu o acvilă bicefală, timbrată de o coroană închisă.

Transilvania nu posedă o „armă” = stemă prin care să poată fi evidențiată în armoarii (precum regatul maghiar propriu-zis, regatul croat asociat celui maghiar, Dalmația, Bosnia etc.) și cu care să fie identificată simbolic, deși avea o conducere publică separată în organizarea regatului maghiar, reprezentată de voievod. Se naște fireasca întrebare de ce nu avea Transilvania o stemă, având în vedere că la începutul secolului al XVI-lea heraldica teritorială era bine definită, iar dinastiile, familiile nobiliare reprezentative și orașele aveau deja steme? Orașele din Transilvania aveau steme, familii și ecleziaști transilvani aveau steme, dar voievodatul în sine nu avea stemă. Este adevărat însă că ceea ce în mod comun este identificată drept „stemă de stat” sau stemă teritorială (regate, ducate, marchizate, comitate) este în realitate o stemă dinastică, o stemă familială (diferă orașele-„stat” din Imperiu sau din Italia, precum și structurile urbane din Patrimoniul lui Petru – Bologna, Ancona) a unor familii care s-au impus în lungă durată. Structura spațială a Transilvaniei avea, de la primele atestări, o individualitate distinctă față de regatul maghiar, precum și o fărâmițare administrativă și se menținuse ca atare, dinastii și familii voievodale nereușind să se individualizeze în ereditatea funcției, așadar, o „stemă de stat” a Transilvaniei nu era firesc să existe. În prima jumătate a secolului al XVI-lea, când începe să se delimiteze sistemul relațiilor internaționale ca efect al finalului de ev mediu, structurile teritoriale cu un nivel de autonomie distinct (cum era cazul Transilvaniei) aveau nevoie de o reprezentare simbolică și așa se naște stema Transilvaniei, ca expresie a raportării la regatul german/Imperiu și vocația acestuia.

Stema transilvană, apărută în secolul al XVI-lea⁴, este o stemă celebrativă a urbanismului saxon, oblatuit de autoritatea imperială. Nu trebuie să uităm că urbanismul comunal din Europa centrală și orientală este de origine germană (altă discuție angajează urbanismul ecleziastic mult mai compozit instituțional). Istoriografia română, ca și istoriografia maghiară, dar și alte istoriografii minore din partea noastră de continent, au o problemă politică și istorică cu germanitatea medievală și raportarea acesteia la Imperiu, încercând să o obscureze după un drapaj național. Heraldica nu poate să ascundă însă dependența germanității față de autoritatea imperială⁵, astfel că o privire asupra stemelor

Fig. 2. Stema Transilvaniei în Cod. Icon. 391 de la Augsburg, pagina 150r

⁴ Registrele regale cu concesiile de steme din regatul maghiar între 1351 și 1541 au fost înghițite de apele Dunării, la evacuarea tezaurului regal din 1541. Dacă ar fi existat o stemă a Transilvaniei în sine, ar fi fost prezentă în multe alte documente care au supraviețuit.

⁵ „L'aigle servit surtout de support du patriotisme urbain impérial. De nombreuses municipalités d'Allemagne du Nord et du Brandebourg commandèrent à partir de la fin du XVe siècle des statues de Roland. Ces chevaliers portaient le plus souvent un

urbane germane ne zugrăvește relația ombilicală a acestora cu Imperiul. În această filă de armorial observăm că din ansamblul de 45 de steme, 22 conțin o referință la acvila imperială, trei dintre ele fiind reprezentate ieșind din scut despicat sau tăiat.

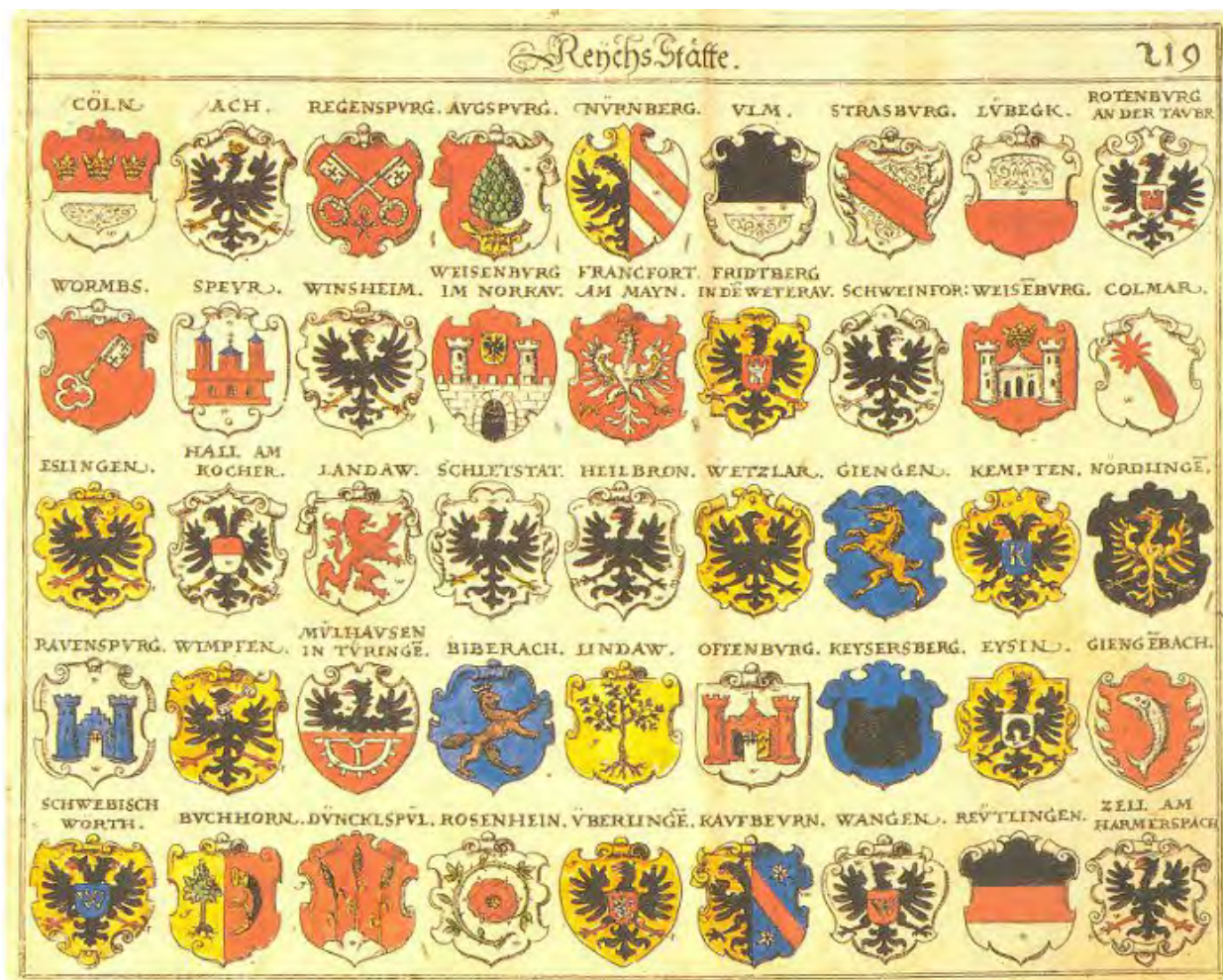

Fig. 3. Steme ale unor orașe cu libertăți imperiale din regatul Germaniei în secolul al XVII-lea

Potrivit legendelor întemeietoare ale șașilor din Transilvania (obscurate constant de istoricii de ieri și de azi ce se îndeletnicesc cu istoriografia săsească cu caracter luteran, vehement anticatolică) chiar împăratul Carol cel Mare le-ar fi indicat habitatul unde să se așeze pentru a păzi teritoriul Imperiului de maghiari (așa cum spune o legendă fondatoare a Clujului)⁶.

Prima identificare a stemei Transilvaniei se află în Cod. Icon. 391, pagina 150recto (în copia digitală 166verso⁷) de la Bayerische Staatsbibliothek, posibil alcătuit la Augsburg, probabil cu începere din

bouclier flanqué des armes impériales. Dans le cas du Roland de Brème érigé en 1404, les armes impériales étaient entourées d'une inscription évoquant la défense des libertés octroyées par Charlemagne. La symbolique initiale de ces statues fut vite oubliée, mais la mémoire urbaine y vit une expression de l'autonomie municipale garantie par l'empereur". Damien Thiriet, *L'aigle: évolution d'un symbole en Allemagne et en Pologne. Le cadre de la recherche : les lieux de mémoire germano-polonais*, în *Revue de l'Institut français d'histoire en Allemagne*, II, 2010, p. 8.

⁶ „Le 23 Juillet nous vîmes a Collousar en latin Claudiopolis, belle et forte ville toute peinte par les ruës Meslée d'Allemands et d'Hongrois qui peu d'annees auparavant estoit habitee seulement par des Allemands. L'on tient que Charlemagne ayant plusieurs fois suromonté les Hongres voyant qu'ilz rebelloient soudain qu'il estoit absent d'eux, bastit 7 forteresses ou il meit garnison de Saxons pour maintenir le pays en son obéissance. CES SEPT villes sont nommées en hongrois Meg<y>es, Sasebes, Beistrich, Sebin, Brassouia, Sequesvar et Kolozsvár, en allemand, Meduis, Millebach, Neesleit, Hermannstadt, Coronestat, Saxenbourg et Clausembourg. D'où vient qu'ilz n'ont encore admis aucun Hongre resident parmi eux et si aucun y prend femme il est contraint de l'emmener demeurer ailleurs. Quant a p<rese>nt Colosvar est hors de ce nombre, pour ce que depuis 8 ou 9 ans ilz auioent laissé de garder leurs porte & auioent mieux aymé la liberté du pays et se mesler en tout parmi les Hongrois. Les autres 6 villes ont leur communauté ancienne et conseil; le prince jure le entretenir en leur liberté, il y establit la justice, tout s'y fact en son nom, mais ilz ne le receuroient dedans avec plus de trois cent hommes.” Edmond Cleray, *Le voyage de Pierre Lescapier «Parisien» de Venise à Constantinople, l'an 1574*, în *Revue d'histoire diplomatique*, XXXV, 1921, nr. 1, p. 21-55.

⁷ <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00>, accesat în 20 aprilie 2026.

1530 (prezintă mai multe tipuri de scuturi, unele foarte simple și cu desen stângaci, altele cu grafică elaborată și ornamente exterioare opulente, dar și multe pagini cu steme goale, de umplut de-a lungul timpului) și continuat în ani. Avem, așadar, de-a face cu prima mențiune armorială a unei steme a Transilvaniei, iar publicizarea acesteia se datorează heraldistului Tudor Radu Tiron.

Care era rolul unui astfel de armorial? Era un instrument de curte, folosit în ceremoniile autorităților publice pentru autocontemplarea distribuției puterii, identificarea simbolică a rețelei de putere și capilaritatea spațială a acesteia. Heraldzii, cei care citeau stemele, aveau rolul de a descifra codul heraldic înscris într-o stemă și a-l glăsuși în limbajul comun specific curiilor imperiale, regale, princiare, ducale etc.⁸.

Cea dintâi stemă publicată a Transilvaniei⁹ denotă germanitatea instituțională a acesteia și legătura avută cu *rex romanorum* / regele romanilor, care „întâmplător” era și principele Transilvaniei. După cum este axiomatic pentru specialiștii în heraldică, așa cum se observă și în stemă, aceasta are un câmp și un șef/cap, arhicunoscut în heraldică – clasicul șef al imperiului, cap de aur cu o acvilă în plin zbor sau ieșind, încoronată sau nu, în cazul transilvan, ieșind și încoronată (nu respectă proporția standardizată de o treime din suprafața scutului).

Șeful sau capul este o piesă onorabilă de rangul I, de o importanță majoră în arhitectura unui scut¹⁰. Semnificația șefului/capului este inspirată de ierarhia militară și demonstrează cine este la comandă și cine este supus în raport cu smălțurile șefului/câmpului și ale mobilierului - „*in signum subjectionis*”¹¹.

Acvila încă din antichitatea romană îl reprezenta pe Jupiter și era considerată legătura ideală dintre cer și pământ. Prin urmare, a servit ca pasăre psihopompă și a exprimat divinitatea și nemurirea conducătorului. Astfel, a jucat un rol principal în momentul apoteozei (latina folosește termenul *consecratio*, adică consacrare) care, de la Augustus, a încheiat ceremonia funerară a împăraților romani. În punctul culminant al ritului de *consecratio*/apoteozei, pe măsură ce imaginea de ceară a împăratului dispărea în flăcările rugului funerar, o acvilă era eliberată cu sarcina de a însoți sufletul conducătorului în ascensiunea sa la cer printre celelalte zeități¹². Aurul, în calitate de metal heraldic suplinește culoarea galben și este prin excelență culoarea imperială (în Imperiul roman, în China, a se vedea și vexilul Sfântului Scaun care are metalele heraldice aur și argint).

Fig. 4. Standardizarea șefului/capului Imperiului în heraldică

⁸ Torsten Hiltmann, *Or oyez ... » Les hérauts d'armes dans l'espace sonore*, în vol. *Les paysages sonores du Moyen Âge à la Renaissance*. sous la direction de Laurent Hablot et Laurent Vissière, Rennes, Presses Universitaire de Rennes, 2015, p. 173-184.

⁹ Veronica Turcuș, Șerban Turcuș, *O ipoteză politică pentru un neajuns heraldic: poziția Transilvaniei în stema regatului României, în Națiuni, naționalism și perspective interetnice în Transilvania. In honorem Sorin Mitu la 60 de ani*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2025, p. 632-635.

¹⁰ „Le Moyen Âge voit se multiplier les concessions d'armoiries qui autorisent une personne à insérer dans ses propres armoiries celles de son « patron », qu'il s'agisse du chevalier ayant procédé à l'adoubement, d'un seigneur ou du souverain. On parle alors « d'augmentations d'armoiries ». Dans ces cas, les armes du patron sont systématiquement positionnées à des places honorables : moitié dextre, chef, écusson en abîme, pièces honorables”. Laurent Hablot, *Aux origines de la dextre héraldique Écu armorié et latéralisation au Moyen Âge*, în *Cahiers de civilisation médiévale*, LVI, 2013, p. 288.

¹¹ „De concessions de ce type existent déjà à la fin du XIIe siècle comme en témoigne par exemple l'acte en faveur de la ville de Millau de 1187 par lequel le roi d'Aragon accorde à cette cité l'usage d'un sceau et d'une bannière à ses armes qui deviennent du même coup celles de la cité et qui seront d'ailleurs complétées par l'ajout du chef de France en 1325. Cet exemple illustre ce qui semble avoir été le mode de diffusion des armes d'Anjou dans la péninsule italienne. En signe de protection, d'allégeance et de devoir militaire, les villes sont autorisées à faire usage de la bannière royale qui pourra soit être déployée aux côtés de l'enseigne communale soit lui être ajoutée sous forme de flamme, plaçant l'armoirie royale en chef, tandis que l'armoirie communale se trouve sous la protection, « in signum subjectionis ». Laurent Hablot, *Ordonner et inclure. L'héraldique au service de l'unité des officiers angevins*, <https://books.openedition.org/efr/7170>, accesat în 15 aprilie 2026.

¹² Marco Merlini, *Un monastero benedettino sul Monte Athos X-XIII secolo*, Tipografia Editrice S. Scolastica, Subiaco, 2017, p. 191.

Fig. 5. Steme ale familiilor italiene cu șeful/capul Imperiului reprezentat cu acvila în plin zbor și acvila ieșind¹³

Câmpul este o reprezentare a sistemului urban transilvan de extracție saxonă, Siebenbürgen, șeful este concesiia autorității eminente care tutează habitatul urban în cauză: *rex romanorum*/regele romanilor și, printre multe alte demnități deținute, rege ales al Ungariei și principe al Transilvaniei (1551-1556), Ferdinand de Habsburg (1503-1564). Ceea ce se pare că nu s-a asimilat suficient în heraldica românească¹⁴ este următorul aspect: regele romanilor este denumirea dată regelui german înainte de a fi încoronat împărat. Ca însemn heraldic **regele romanilor utilizează câmpul de aur cu acvila monocefală (din 1433) și de-abia după ce este încoronat împărat are acces la acvila bicefală**.

Celor care s-ar putea întreba de unde provine acvila monocefală le-am oferit răspunsul. Ferdinand de Habsburg devine principe al Transilvaniei când era deja rege al Boemiei, Croației, monarh ales al regatului maghiar (decembrie 1526) și rege al romanilor și nu fusese proclamat împărat (doar în 1558 va deveni împărat), așadar poseda ca armă un câmp de aur cu o acvilă monocefală în plin zbor, armată de roșu. Mai mult, pentru a avea certitudinea că e vorba de regele romanilor concesionar al șefului, acvila este surmontată de coroana deschisă cu fleroanele tipice ale regelui romanilor. O lucrare germană clasică de heraldică subliniază că acordarea drepturilor urbane comunităților germane este validată de adoptarea acvilei în plin zbor¹⁵. Regele romanilor și principele Transilvaniei, Ferdinand de Habsburg, alesese și elementul pivot în administrarea habsburgică a principatului: sașii¹⁶. Astfel se explică geneza primei steme cunoscute a Transilvaniei: e o stemă a sașilor și a organizării lor comunitare cu șeful concesionat de regele romanilor în semn de tutelă și colaborare. Evoluțiile ulterioare ale acestui arhetip heraldic au fost relativ studiate și nu le abordăm aici. O ultimă remarcă: armorialul făcut la Augsburg găzduiește stema Transilvaniei într-o secțiune unde abundă însemne heraldice care au o legătură sau o dependență față de Imperiu sau regele romanilor (din 18 steme, de pe paginile 149verso și 150recto, 13 reprezintă acvila monocefală sau părți heraldice ale acesteia)¹⁷.

¹³ *La Università delle insegne ligustiche delineate da Gio. Andrea Musso*. - [196] p.: cart., ill. ((Manoscritto cartaceo del sec. XVII (1680) conservato presso la Biblioteca Civica Berio di Genova, stemele 1147-1150. <https://archive.org/details/ge-0036-m.r.-cf.-2.22/page/n25/mode/2up>, în acest armorial se găsesc nenumărate steme cu capul imperiului, cu acvila de negru în plin zbor ieșind.

¹⁴ O salutară excepție este Tudor Radu Tiron, *Începuturile stemei Transilvaniei în lumina unor izvoare ilustrate externe, din secolul al XV-lea până la începutul secolului al XVII-lea*, în *Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca*, 50, 2011, p. 319.

¹⁵ Johannes Enno Korn, *Adler und Doppeladler: ein Zeichen im Wandel der Geschichte*, Göttingen, 1969, p. 50-51.

¹⁶ „Stuart Elden characterises territory as the political notion of space, a ‘political technology’ even. In Elden’s view, territory is more than simply a bounded or enclosed area: it includes both the politico-economic connotation (land) and the politico-strategic connotation (terrain), but at the same time it involves the management of space through a variety of policies and techniques. To analyse the notion of territory in any historical setting, it is therefore important to look at territorial practices – ‘practices that relate politics or power to place’ – and representations of territory in concert ... we will argue that heraldry was an important part of such practices in late medieval Europe. Territorial titles and claims of kings, princes, nobles, and urban elites alike were translated into and communicated by means of heraldry in a wide range of media (e.g. seals, manuscripts, tombs, gates, etc.). Over time, the signs themselves obtained territorial connotations and began to represent territories or claims to space, just as their material expressions were consciously placed in spaces to reflect or establish claims to authority over territories. In short, just as coats of arms were represented in space, they came to represent space, adding meaning(s) to both the direct physical environment in which they were placed and the larger territorial space they symbolised”. Mario Damen, Marcus Meer, *Heraldry and Territory: Coats of Arms and the Representation and Construction of Authority in Space*, în. *Constructing and Representing Territory in Late Medieval and Early Modern Europe*, edited by Mario Damen and Kim Overlaet, Amsterdam University Press B.V., Amsterdam, 2022, p. 247.

¹⁷ „Medieval armorials were a frequent place for the visual demonstration of such possessions. As most recently Elmar Hofman’s doctoral thesis shows, these manuscripts were far from simple collections of coats of arms, but instead carefully curated to serve very different purposes, one of which was to ‘map’ the territories of a region or indeed the world at large, compiling both real and attributed coats of arms with territorial associations.30 The structure of armorials is often based on the so-called marches d’armes,

O mențiune trebuie făcută cu privire la prezența în opus-ul lui Georg Reicherstorffer, *Chorographia Transylvaniae*, a unui colaj heraldic inspirat de o imagine a provinciilor habsburgice din armorialul Haggenberg¹⁸ în care în mod evident se face o timbrare cu cele două steme, cea a regatului german și cea imperială. Soluția tipografică a lui Reicherstorffer¹⁹ evidențiază aceeași realitate: orașele saxone sunt în relație de subordonare față de regatul german și față de Imperiu. Georg Reicherstorffer este o figură remarcabilă a Sibiului secolului XVI, fiind notarul orașului, după care a ales, în mod firesc, să treacă în serviciul regelui Ferdinand I²⁰. Faptul că sibianul folosește această alcătuire heraldică, ne dă de înțeles fie că nu cunoștea soluția heraldică codificată folosită în armorialul de la Augsburg, care avea o utilitate de curte, probabil mult mai politică decât această soluție de publicistică propagandistică, fie omagia armorialul Haggenberg. Pentru Georg Reicherstorffer Transilvania nu era decât o provincie a regatului german și a Imperiului, ceea ce ne reliefează încă o dată că doar germanitatea era reclamată heraldic, alte structuri etnice sau politice nefiind reprezentate sub formă codificată aspilologic.

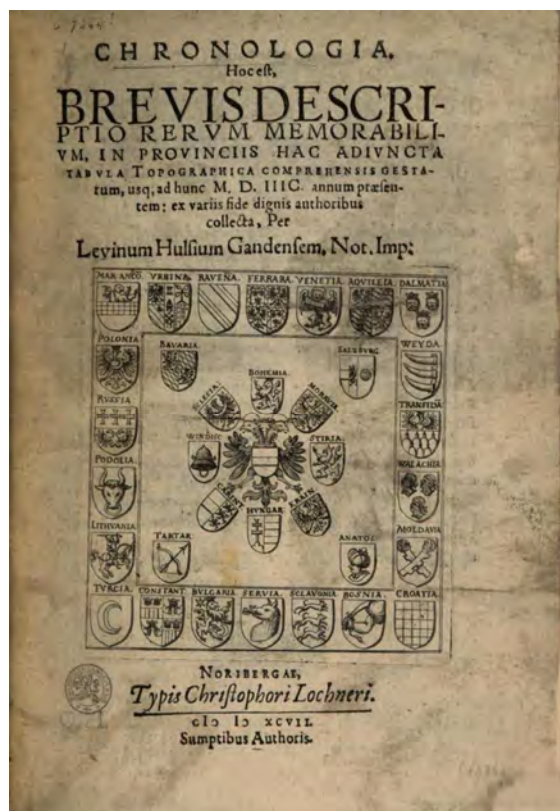
Fig. 6. Stemele orașelor ce compun Siebenbürgen la Georg Reicherstorffer, *Chorographia Transylvaniae*, Quae Dacia olim appellata, aliarumque provinciarum & regionum succincta descriptio & explicati, München, Bayerische Staatsbibliothek -- 4 Austr. 119 a

territorial units going back to the times of Charlemagne, according to a tournament treatise by the French writer Antoine de La Sale (c. 1385-c. 1460)". Ibidem, p. 255.

¹⁸ Ibidem, p. 254.

¹⁹ „These circular heraldic representations later received a larger audience when they were incorporated in panels featuring Charles V (r. 1506-1555), made for the town hall of Mechelen in 1517-1518 by Jan van Battel, and again after his coronation as emperor in 1519. In these configurations the coats of arms surrounding the figure of Charles represented his Spanish territories, which he had formally acquired upon his coronation after the death of his grandfather Ferdinand II of Aragon (r. 1479-1516)". Ibidem, p. 255.

²⁰ „Dintre notarii publici angajați în cancelaria din Sibiu, cel mai faimos a fost, fără îndoială Georg Reichstorffer, de origine săsească (din Richiş probabil), autor al Corografiei Transilvaniei (1550) și Descrierii Moldovei ca parte a Daciei (ediția I. Viena, 1541, republicată tot acolo în 1550, și la Köln, în 1595). A primit o educație umanistă, dar tot ce știm despre pregătirea sa este că s-a înscris la Universitatea din Viena în 25 octombrie 1520 și că există unele indicii despre călătoria sa de studiu la Padova. Între 1522 și 1525, a fost notarul orășenesc de la Sibiu, unde a început, încă din 1522, întocmirea primei cărți orășenești (protocolul Sfatului) care s-a păstrat și în care se notau statutele orășenești, hotărârile judecătorești, contractele de vânzare-cumpărare a imobilelor, testamentele etc., și în care, tocmai datorită lui, se înregistrau în filele ei, an de an, listele nominale ale consilierilor orășenești, pe baza ierarhiei politice existente. După părăsirea Sibiului (1525), Reichstorffer a intrat în serviciul reginei Maria, apoi după moartea regelui Ludovic al II-lea, în cel al lui Ferdinand I; din 1527 a fost ales consilier regal, apoi trezorier al Transilvaniei, iar din 1537 consilier la camera aulică regală. A fost diplomatul regelui în țările române și a fost cel care i-a adus pe sași în tabăra lui Ferdinand și împotriva lui Zapolya". Julia Derzsi, Notarii orășenești la sașii din Transilvania în secolul al XVI-lea, în: „Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Istorie, LXVI, 2020, p. 118.

În sine, stema Transilvaniei, la origine, nu posedă elemente particulare destinate să blazoneze identități „naționale” maghiare²¹, secuiești sau săsești, așa cum recurent și neștiutor se vehiculează. Construirea propagandistică a blazonului (nu stemei) transilvan **are loc spre finalul secolului al XIX-lea cu scop militant maghiar** și aceasta este semnificația înșușită de cultura comună a românilor ardeleni, cultură lipsită de propensiuni heraldice. Cel care a sintetizat lectura eronat propagandistică a semnificațiilor evoluției în secole a stemei Transilvaniei, cu toată emfaza aferentă celor trei națiuni privilegiate, a fost József Sebestyén de Keöpeczi, heraldist maghiar însărcinat cu desenarea stemei Regatului României, după ce desenase stema Ungariei Mari. Acesta a publicat articolul „Erdély czimere” în revista *Turul*, tom XXXV, 1917, p. 33-48, unde oferă o variantă fantezistă a interpretării variantei stemei datate, în epocă, ca fiind contemporană lui Sigismund Báthory. Ilustrul heraldist maghiar Szabolcs de Vajay, președinte între 1982 și 1985 al Confederației Internaționale de Heraldică și Genealogie, nu a acceptat însă interpretarea lui Sebestyén de Keöpeczi, afirmând foarte limpede că el, specialist în heraldica ungară, nu cunoaște geneza și semnificația alocată mobilierului heraldic din stema transilvană, eliminând legătura între stemă și mobilier

heraldic specific pentru nobilimea maghiară – acvila, elita secuiască – astrele și cea săsească – turnurile²².

Nu este, așadar, deloc întâmplător că, în 1597, când Levinus Hulsius (1550-1606) publică un colaj heraldic în care reprezintă stema Imperiului cu stemele pertinentelor și revendicărilor sale (ce reiterează teoria juridică «*dominus et monarcha totius mundi*», «*princeps totius orbis in universo*», «*rex regum et omnium potentatum*»), Transilvania se identifică cu aproximativ aceeași stemă (diferă proporția șefului care este aici impecabilă – 33% din suprafața scutului – și capul cu torsul acvilei adăugat, ieșind). Tipograful și cărturarul Levinus Hulsius era un om devotat cauzei Imperiului. Nu găsim, în afara de regularizarea heraldică a proporțiilor, nicio diferență între stema Transilvaniei din Cod. Icon. 391, pagina 150recto și tipăritura lui Levinus Hulsius, niciun adaos cu privire la entități „naționale”, ci doar o pură și corectă obediență a Transilvaniei saxone față de Imperiu potrivit principiului heraldic „*Ubi armae, ibi princeps*”²³. În această variantă, care se prezintă mai academic, Transilvania este chiar Transilvania și nu mai e paternul imperial german Siebenbürgen.

În concluzie, opinăm că stema Transilvaniei reflectă tardiv participarea ei la sistemul heraldic imperial, la globalitatea târziu medievală (ne gândim la globul crucifer și semnificația sa) și timpuriu modernă, iar orice încercare de a maghiariza/poloniza sau transilvaniza stema este o eroare anacronică făcută din profundă necunoaștere a jurisprudenței imperiale și a heraldicii.

²¹ Clasică acvilă imperială era și este greșit considerată drept pasărea totem maghiară, *turul*: „La première apparition datée de l’oiseau turul est de 1321, où il figure sur les étendards des troupes de Transylvanie. Il est absent ensuite pendant plusieurs siècles. Il est significatif qu’aucun des princes qui avaient combattu les Turcs et les Habsbourg n’aient utilisé cette image sur leurs drapeaux, qu’il s’agisse des Hunyadi, János et Mátyás (qui avaient préféré le corbeau noir), ou encore de Báthory, Bethlen, Bocskai et Rákóczi. Qui plus est, quand la Hongrie proclame son indépendance en 1849, elle ignore les couleurs et les insignes du royaume médiéval pour adopter, suivant l’usage de la Révolution française, la cocarde et le drapeau tricolores (rouge-blanc-vert). C’est après l’échec du Printemps des peuples, avec le développement des nationalismes et des impérialismes européens qu’apparaissent dans les emblèmes nationaux divers animaux rapaces ou prédateurs (lion, aigle, etc.) et que, en Hongrie aussi, dans l’ambiance surchauffée et grandiloquente des fêtes du Millénaire (1896), on commence à découvrir cet oiseau semblable à l’aigle figurant sur les blasons de Álmos et de Árpád, qui sera ensuite représenté avec les ailes déployées, le plumage hérissé exprimant la combativité, et avec un corps de plus en plus robuste et redoutable., comme l’a expliqué l’ethnologue Tamás Hofer en 1994”. Julien Papp, *L’oiseau turul. Du totem des anciens Magyars aux héritages controversés de la Seconde Guerre mondiale*. în *Öt kontines*, I, 2009, nr. 1, p. 391.

²² Szabolcs de Vajay, *Les sources numismatiques de l’héraldique d’Etat hongroise*, Tirage à part du Recueil du Congrès, Berne 1968, Neuchâtel, Imprimerie Paul Attinger, p. 15.

²³ Laurent Hablot, ‘*Ubi armae ibi princeps*’: *Medieval Emblematics as the Real Presence of the Prince*, în *Absentee Authority across Medieval Europe*, edited by Frédérique Lachaud and Michael Penman, Woodbridge, The Boydell Press, 2017, p. 37-55.